

מבט על

התנהלות המשטרה ומערכת המשפט בכל הנוגע לאנשים עם מוגבלות

חוק ראוי לציון

בשנת 2005 נחקק בישראל חוק ראוי לציון, העוסק בחקירה והעדה של אנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית. החוק מתמקד בנהלי התשאול וגביית העדות מאנשים אלה לפני משפט.

פרופ' קרן מרים אדם

Harz University for Applied Science, Wernigerode

ביצוע חקירות של קורבנות, חשודים ועדים, אינם עניין של מה בכך גם כשמדובר באנשים, שאינם סובלים ממוגבלות ועל אחת כמה וכמה נכון הדבר, כשמדובר באנשים עם מוגבלות. לעיתים קרובות סובלים אלה מבעיות הסתגלות, לקות שפתית או קושי בהבנה. חלקם יתקשו לענות על שאלות.

המחוקק הישראלי נתן דעתו על כך ופירט בחוק רשימה ענפה של צעדים, השונים מכללי החקירה וגביית העדות הקיימים, במטרה לבצע התאמות לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית.

מעמדו של הקורבן

אנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית חשופים יותר מכלל האוכלוסייה לפגיעה של אלימות כלפיהם. אחת הסיבות לכך, היא כנראה התלות שלהם בבני משפחה או מטפלים. קושי שכלי, חברתי או רגשי, של אנשים בעלי מוגבלות, היוצר פערים בהבנה או חסמים תקשורתיים, מוביל לכך, שהפגיעות בהם לא מדווחות וכתוצאה מכך הם הופכים לקורבנות קלים לתקיפה.

היות ואחוז – אחוז וחצי מתוך האנשים עם מוגבלות אינם יכולים לדבר, קלינאית התקשורת נטע בן זאב הייתה שותפה ליישום החוק החדש, בין השאר באמצעות התאמות טכנולוגיות, דהיינו שימוש בעזרים של תקשורת תומכת וחליפית, לרבות שימוש באנשי מקצוע מיומנים. בן זאב, בשיתוף עם מומחים ממשרדים וארגונים שונים, פיתחה תוכנית להכשרת חוקרים מיוחדים לביצוע ותיעוד חקירות של אנשים, שאינם יכולים לדבר.

החקירה מצולמת ע"י שתי מצלמות, האחת תכונן כלפי הנחקר ואילו השנייה תכונן לעבר אמצעי העזר, כדוגמת לוח תקשורת.

חוקר מיוחד

החוק הישראלי פורץ הדרך הוביל גם ליצירת כללי עבודה חדשים במשטרה ובמערכת המשפט. אדם הסובל ממוגבלות שכלית יחקר ע"י חוקר מיוחד, שאינו לובש מדים. עובדים סוציאליים, אשר עברו הכשרה מיוחדת בתחום, יחקרו ילדים עד גיל 14, כמו גם אנשים עם מוגבלות. משרד הרווחה הישראלי, הוא האחראי על מקרים אלה. הדבר תקף גם לחקירת חשודים עם מוגבלות, בכדי שלא

יודו בדבר שלא עשו. קיימת הכשרה מיוחדת המתמקדת במקרים של "חשוד שנתפס על חם" ולא מסתמכת על עדים פוטנציאליים או על הקורבנות. בכך יצומצם הסיכון להאשמות שווא.

ישנו קו מנחה, אשר יהווה את הבסיס לכל חקירה ויתווה את שיטת וצורת החקירה בהיבטים שונים, לדוגמה שימוש בשפה פשוטה ומובנת. תשאול פתוח, שנועד לגביית הצהרות מהימנות ומקיפות יותר, לא יעשה בצורה ישירה מידי, מכשילה או מכוונת. אותו קו מנחה, יאפשר גם בחירת ליווי מקצועי מתאים לנחקר לאורכה של החקירה.

תפירת "חליפת חקירה" מותאמת

אף נחקר לא דומה לחברו. החוקר המיוחד עובר ביסודיות על כל פרט בחקירה, בתאום מלא עם השוטר הממונה עליה. קריאת חומרי החקירה, הראיות השונות והאבחונים, יסייעו בידי החוקר המיוחד לאמוד את המגבלות והיכולות של העומד מולו. בנוסף יתושאלו אנשי מקצוע, המכירים את הנחקר, לדוגמה העובדים הסוציאליים במוסד. מרכיבים נוספים כגון: יכולות ורבוליות, צרכים מיוחדים, התנהגות טיפוסית או פרטים חשובים נוספים יסייעו לקבלת התמונה הראשונית. צעדים אלה של החוקר לפני ובמהלך החקירה נקראים "תפירת חליפת" חקירה מותאמת לכישוריו של הנחקר. כל אמצעי החקירה לרבות שחזור, עימות או זיהוי יותאמו לסיכום החוקר המיוחד.

באותו אופן בדיוק תפעל גם גביית עדות לפני משפט מעדים עם מוגבלות שכלית או נפשית. ככל שיתאפשר, לא תגבה עדותם באופן גלוי אלא הם יוסתרו מאחורי פרגוד. בישראל נהוג לבצע חקירות נגדיות כחלק מרכזי של ההליך הפלילי, שמאפייניהם שימוש בשאלות סגורות ובטון דיבור מלחיץ ואגרסיבי. מצבים אלה גרמו לא פעם לקיפוח אנשים עם מוגבלות.

הזכות להישמע

לאנשים עם מוגבלות שכלית ו/או גם נפשית (הערת מתרגם: בישראל רק לבעלי מוגבלות שכלית) יסופק אם כן חוקר מיוחד. להבדיל יחקר אדם בעל לקות שמיעה ע"י שוטר. מותר להסתייע במתרגם לשפת הסימנים. אולם למשטרה חשוב מאוד, שהמתרגם יהיה אדם ניטרלי ולא מוטה. שפת הסימנים אינה אחידה בכל העולם. משטרת ישראל ערכה פיילוט ניסיוני של שירות מיוחד לכבדי שמיעה. לפיו נמצאים במספר תחנות משטרה אמצעים טכנולוגיים, המאפשרים את העברת החקירה בשידור חי – כך שהמתרגם לשפת הסימנים יוכל לבצע תרגום סימולטני בזמן אמת. כך יוכל גם הנחקר כבד השמיעה כמו גם השוטר החוקר להבין בצורה חלקה את הנאמר ובשפתו שלו.

"כעורכת דין הכי פשוט לקבוע, כי אדם עם מוגבלות שכלית או נפשית לא יכול להתבטא, זה כמובן לא נכון. לכל אדם יש את הזכות להשמיע את קולו ושיכבדו את החלטותיו או את זכות הבחירה שלו." כך מחדדת עו"ד יהודית לייבה, מנהלת פרקליטות מחוז תל אביב, את הנקודה החשובה ביותר בחוק.

המשמעות החברתית של חוק זה בעלת ערך רב - לקבוצות בחברה, שהושתקו בעבר וסיפורם לא נשמע, ניתן כעת קול.

תמונות בראש העמוד השני:

צד ימין: כתב המגזין "המשטרה הגרמנית" - ריינר בקר

יו"ר הסנגוריה לילדים מטעם המועצה הגרמנית לסיוע לילדים.

צד שמאל: כתבת המגזין "המשטרה הגרמנית" – פרופ' ד"ר קרן מרים אדם

מרצה לניהול בסביבות רב תרבותיות וניהול משברים

Harz University for Applied Science, Wernigerode

תגובה

החיסרון במדינה שלנו

ריינר בקר

מתוך המאמר של פרופ' אדם עולים במיוחד עקרונות האמנה הבינלאומית של האו"ם בדבר זכויות אנשים עם מוגבלויות. כמו גם מימוש אמנת האו"ם בדבר זכויות הילד בישראל בכל הנוגע לילדים. אמנות האו"ם, הן חוקים בינלאומיים המחייבים את המדינות החברות. כאשר מועלית טיוטת אמנה חדשה באספה הכללית (העצרת הכללית של האומות המאוחדות) היא מאושרת בחתימת צירי כל המדינות ולאחר מכן תאושר גם ע"י גופי הממשל האחראים בכל מדינה – כדוגמת הבונדסטאג בגרמניה, כך תהפוך לחוק בינלאומי המחייב את המדינות החתומות.

נתמקד לדוגמא בסעיף 4 תחת "התחייבויות כלליות", עליהן הסכימו המדינות החברות בכל הנוגע ליישום זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות תחת אמנת זכויות האדם הכללית, בכדי להבטיח ולעודד אי אפלייתו של אדם בשל מוגבלותו. כל מוסדות המדינה החתומה על האמנה מחויבים ליישום הזכויות המוסכמות מבחינה חוקתית, מנהלתית.

להבדיל מישראל, בגרמניה נמנעים מיישום אמנות האו"ם, לדוגמא כאן (הערת מתרגם: בגרמניה) מאפשרים רק שימוש מצומצם באמצעים לחקירה אורקולית עפ"י סעיף 58 בהליך הפלילי, לפיו מעבר למקרים יוצאי דופן להגנת עדים לפני משפט, לא נעשה כמעט שימוש באמצעי זה. גרמניה עשתה צעדים ראויים לשבח בתחומים רבים, חוץ מבכל הנוגע לנושא הגנת ילדינו במסגרת חוקי המשפחה וההליכים הפליליים. גם בכל הנוגע להתנהלות מול אנשים עם מוגבלות לא נעשה מספיק וזאת למרות אמנת האו"ם בדבר זכויות אנשים עם מוגבלות.

למרות העדר חקיקה מספקת בנושא אמנת האו"ם לזכויות אנשים עם מוגבלות ובדגש על האמנה לזכויות הילד, חוקרים, עורכי דין ושופטים, יבחנו באופן מעמיק מקרים, בהם מעורבים אנשים עם מוגבלות, כמו גם שימוש באמצעי עזר וסיוע של מומחים בתחום. זאת היא חובתם כלפי אנשים עם מוגבלות בהתאם לדרישת החברה שלנו.

